

Джерело доказу неможливо оскаржити поза межами розгляду справи, до якої його долучено, та процесу, у якому ця справа розглядається. Усі докази слід досліджувати всебічно, повно й об'єктивно в їх сукупності.

Отже будь-яка незгода чи несприйняття будь-ким із учасників процесу висновку судової експертизи, яким, за їх думкою, порушуються їх права та свободи, створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав і свобод, має вирішуватися в межах тієї справи, у якій виконана судова експертиза та здійснюється її оцінка.

В. В. Хоша, завідувач сектору Харківського НДІСЕ

ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У ДИСЕРТАЦІЙНИХ РОБОТАХ СПІВРОБІТНИКІВ ХАРКІВСЬКОГО НДІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз за 85 років існування став однією з провідних експертних установ в Україні завдяки науковому потенціалу установи, що дозволяє вирішувати складні судово-експертні завдання, орієнтовані на максимальне використання досягнень науки і техніки, забезпечуючи потреби судів і правоохоронних органів.

Сьогоднішня висока науково-методична база інституту – це результат довгого і складного історичного шляху, початком якого є створення видатним вченим *М. С. Бокаріусом* школи криміналістики та судової експертизи, що стала в подальшому фундаментом для розвитку судової експертології та практики судово-експертної діяльності. Унікальність наукової та практичної діяльності Миколи

Сергійовича визначена криміналістичною спрямованістю в судовій медицині, актуальними напрямками наукових досліджень того часу, що одержали широке й ефективне застосування в експертній практиці.

Становлення наукового плацдарму та його розвиток було перервано Великою Вітчизняною війною, в зв'язку з припиненням роботи інституту та відправленням на фронт багатьох працівників його кадрового складу. З поновленням діяльності Харківського НДІ судових експертиз у 1943 р. до нього прийшла ціла плеяда молодих науковців, творців нової епохи харківської криміналістичної та судово-експертної школи. Спрямована на актуальні питання експертної діяльності науково-дослідна робота під керівництвом *В. П. Колмакова*, стала базою для молодих вчених-новаторів.

Значний внесок у розвиток криміналістики, судового почеркознавства та судового авторознавства зробив *Л. Ю. Ароцкер*, працюючи над питанням ідентифікації особи за цифровим письмом, підписами, виконаними з попередньою підготовкою, з наслідуванням, зі зміною, за ознаками писемного мовлення тощо. Лев Юхимович був унікальною особистістю, дослідник багатьох напрямків криміналістики – від почеркознавства до криміналістичних методів у судовому розгляді кримінальних справ, етики судового експерта тощо. Підтвердженням цього став захист у 1952 р. дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою «Слідчий експеримент у радянській криміналістиці», а в 1965 р. – докторської дисертації «Криміналістичні методи в судовому розгляді кримінальних справ». Професор *Л. Ю. Ароцкер* до останніх днів, працюючи на посаді заступника директора інституту з наукової роботи, був незмінним науковим керівником співробітників інституту, які активно займаючись дослідженнями почерку і підписів, захистили кандидатські дисертації з юридичних наук. Це роботи «Ідентифікаційні ознаки письма в радянській криміналістичній експертизі» *Г. Д. Маркової* (1956); «Криміналістична експертиза рукописів і підписів,

виконаних з розривом у часі, у кримінальному і цивільному судочинстві» *І. М. Можар* (1967); «Основні положення ідентифікації особи за цифровим письмом» *В. Г. Грузкової* (1967); «Застосування електронно-обчислювальних машин у почеркознавстві» *А. М. Компанійця* (1974); «Теоретичні та методичні питання криміналістичного дослідження писемного мовлення» *С. М. Вула* (1975). У 1970 р. *В. К. Войнов* захистив дисертацію «Кількісний аналіз тексту для опису індивідуального стилю» на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук.

Серед професіоналів високого класу в галузі технічного дослідження документів слід визначити *В. В. Аксьонову*, яка в 1973 р. захистила кандидатську дисертацію з юридичних наук «Криміналістичне дослідження документів, що піддавались природним змінам». Віолеттою Василівною проводились наукові дослідження перехрещених штрихів документів, що зазнали природних змін.

За часи розвитку судової трасології в Харківському НДІСЕ науковцями опублікована значна кількість наукових праць за результатами досліджень теоретичного і практичного характеру, захищені дисертації з юридичних наук *М. С. Романовим* «Мікроскопічні та мікрофотографічні дослідження речових доказів у криміналістичній експертизі» (1958), *Є. І. Казаковим-Турбовським* «Криміналістичні методи розслідування та попередження злочинів, що посягають на радянську грошову і кредитну систему» (1967); *Є. М. Светлаковим* «Криміналістичне дослідження зруйнованих перешкод при розслідуванні крадіжок» (1971); *О. М. Мотиним* «Наукові основи та методи мікротрасологічного експертного дослідження лінійних (динамічних) слідів» (1988).

З 1948 по 1962 рік у Харківському НДІ судових експертиз працював *М. В. Салтевський*, який присвятив багату кількість наукових робіт проблемам трасології та захистив у 1956 р. кандидатську дисертацію з юридичних наук «Криміналістичне дослідження замків і пломб у судовій експертизі», а в 1970 р. – докторську дисертацію «Теоре-

тичні основи встановлення групової належності в судовій експертизі (методологічні та правові проблеми)».

На протязі 1949–1969 рр. у стінах інституту працював видатний учений у галузі трасології *Г. Л. Грановський*, автор монографії «Основи трасології» та багатьох інших робіт. Григорій Лазарович у 1955 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук «Основні положення радянської криміналістичної експертизи папілярних узорів», а в 1966 р. – доктора юридичних наук «Теоретичні основи та методи трасологічної ідентифікації особи».

Внеском у розвиток досліджень у галузі балістики, можна вважати захист кандидатських дисертаційних робіт з юридичних наук *І. А. Сапожниковим* «Радянська криміналістична експертиза короткоствольної зброї та боеприпасів» (1953), *Б. М. Єрмоленком* «Теорія та практика судово-балістичного ототожнення нарізної зброї за кулями» (1965); *В. М. Ладіним* «Криміналістичні методи дослідження атипової вогнепальної зброї» (1968). Робота останнього присвячена формулюванню понять і розробленню класифікації атипової зброї, встановленню ознак у слідах на кулях і гільзах, розробленню методики ідентифікаційних досліджень. Дисертаційна робота *В. Ф. Гушчина* «Криміналістична ідентифікація гладкоствольної мисливської зброї за слідами на снарядах» (1973) дозволила створити нову методику експертного дослідження. І зараз у галузі балістичних досліджень ведеться дисертаційний пошук. Так, у 2005 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата технічних наук за темою «Метод розрахункового та експериментального визначення вигляду снаряда спеціального призначення із заданими аеродинамічними властивостями» *О. В. Коломійцев*.

Практично з початку роботи Харківського НДІ судових експертиз одним з головних напрямків є судово-біологічні, фізичні та хімічні дослідження. Перша докторська дисертація в галузі судової біології була підготовлена в 1936 р. *Р. М. Розенбергом*. Активний розвиток зазначених напрямків

судово-експертної науки починається з 60-х років минулого століття розробленням *Е. П. Петровим* методики експертного дослідження зерна і зернопродуктів та захист ним у 1968 р. дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата біологічних наук «Порівняльне дослідження зерна пшениці в практиці установ судової експертизи та контрольо-насінних лабораторій». На підставі проведених наукових досліджень і публікацій у 1970 р. *М. Л. Мамотюк* підготувала до захисту кандидатську дисертацію з біологічних наук «Морфологія та деякі властивості волосся групи промислових хутрових звірів». Розробивши методику дослідження колембол при порівняльному аналізі ґрунтів, у 1988 р. *О. О. Прокопенко* захистив кандидатську дисертацію з біологічних наук за темою «Колемболи Лівобережної України». Також здобули наукові ступені кандидата біологічних наук *Т. Є. Баліян* у 1989 р. – «Діагностичне значення ознак епідерми листів деревних рослин середньої смуги Європейської частини СРСР» і *Л. М. Дереча* у 2006 р. – «Стан біологічних мембран та вміст макро- і мікроелементів в організмі тварин і людини при дії етанолу».

Науковцями проводилося інтенсивне розроблення теоретичних та методичних проблем судово-ґрунтознавчої експертизи. У 1990 р. з даної проблеми захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата сільськогосподарських наук *О. О. Хлесткова* – «Склад і властивості гумусових речовин лісостепових ґрунтів Лівобережної України та їх використання для діагностики ґрунтоутворюючого процесу».

З питань комплексного ґрунтознавчо-трасологічного дослідження у 1994 р. *Е. Б. Єфремян* (*Е. Б. Сімакова-Єфремян*) захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою «Теоретичні питання та загальні положення методики комплексної криміналістичної ґрунтознавчо-трасологічної експертизи».

Експертним дослідженням фармацевтичних препаратів присвячена дисертація *В. О. Чубенка* за темою «Вико-

ристання мікрокристалоскопії та імерсійного методу для встановлення природи деяких фармацевтичних препаратів у судово-хімічній експертизі» (1968) та дисертація *А. Д. Тарусіна* «Синтез та біологічна активність ізомерних оксіоксанілових кислот та їх похідних» (1989). *М. Г. Щербаковським* у 1989 р. захищена дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою «Теоретичні та методичні положення комплексного криміналістичного дослідження металів і сплавів», присвячена вирішенню проблем судово-металознавчої експертизи.

Згідно з наказом Міністерства юстиції УРСР, наприкінці 1959 р. першою на території України в стінах Харківського НДІ судових експертиз створена лабораторія судових автотехнічних досліджень. Значну увагу щодо розвитку судової автотехнічної експертизи приділяв кандидат юридичних наук *М. С. Романов*, який у 1972 р. підготував до захисту дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за темою «Доказові та методологічні проблеми судової автотехнічної експертизи». У 1976 році *В. П. Лошмановим* була захищена кандидатська дисертація з юридичних наук за темою «Використання спеціальних автотехнічних знань при розслідуванні автопригод, які виникли через несправності автомобілів». За тематикою причинно-наслідкових зв'язків при розслідуванні ДТП у 1991 р. захистив кандидатську дисертацію з юридичних наук *М. С. Корчан* – «Дослідження причинних зв'язків при розслідуванні дорожньо-транспортних випадків (за допомогою судової автотехнічної експертизи)».

Питанням пожежно-технічної експертизи та розслідуванню пожеж приділив увагу заслужений юрист України, директор Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз *М. Л. Цимбал* у кандидатській дисертації з юридичних наук – «Тактика огляду місця пожежі».

Захищена у 2007 р. *В. В. Сабадашем* кандидатська дисертація з технічних наук «Розробка методів ергономічної експертизи нещасних випадків у виробничих системах

«Людина-техніка-середовище» – новий судово-експертний напрямок у галузі досліджень з безпеки життєдіяльності й охорони праці.

Захищена у 2006 р. дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою «Проблеми судової експертизи контрафактної аудіовізуальної продукції» *Г. К. Авдєєвою* є першою роботою в системі СЕУ МЮ України, яка присвячена дослідженням об'єктів інтелектуальної власності.

За весь час роботи установи в стінах інституту науковцями підготовлені та захищені дисертації з різних питань криміналістики. Так у 1962 р. *В. П. Колмаковим* захищена докторська дисертація «Криміналістичні методи розслідування та попередження злочинів проти особи»; у 1965 р. *Л. Ю. Ароцкером* – докторська дисертація «Криміналістичні методи в судовому розгляді кримінальних справ». *М. В. Скориком* у 1967 р. захищена кандидатська дисертація «Прокурор у стадії касаційного провадження в радянському кримінальному процесі» та *З. М. Соколовським* у 1968 р. захищена докторська дисертація «Проблема використання в кримінальному судочинстві спеціальних знань для встановлення причинного зв'язку явищ». Також у 1956 р. *Л. Н. Мороз* підготовлена та захищена кандидатська дисертація з юридичних наук «Розслідування розкрадань у роздрібних торговельних підприємствах споживчих кооперативів».

На цей час у Харківського НДІ судових експертиз продовжують роботу над дисертаційними дослідженнями дев'ять співробітників, з котрих три – на здобуття наукового ступеня доктора наук.

Таким чином, цей короткий огляд з тематики дисертаційних робіт співробітників Харківського НДІ судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса дає всі підстави для певного висновку про спроможність його співробітників вирішувати найскладніші завдання щодо розвитку судової експертизи в Україні.